

DE VULGARI ELOQUENTIA

LIBER PRIMUS

1

(1) Cum neminem ante nos de vulgaris eloquentie doctrina quicquam inveniamus tractasse atque talem scilicet eloquentiam penitus omnibus necessariam videamus, cum ad eam non tantum viri, sed etiam mulieres et parvuli nitantur, in quantum natura permittit, volentes discretionem aliquantulum lucidare illorum, qui tanquam ceci ambulat per plateas plerumque anteriora posteriora putantes, Verbo aspirante de celis locutioni vulgarium gentium prodesse temptabimus, non solum aquam nostri ingenii ad tantum poculum haurientes, sed accipiendo vel compilando ab aliis potiora miscentes, ut exinde potionare possimus dulcissimum ydromellum.

¹ Dante zde ohlašuje „novost“ tématu svého díla, což ovšem nelze brát doslovně, jedná se totiž o topos, srv. např. Dante, *Mon.* I,1,4–5; viz též antické rétorické spisy *Rhet. ad Her.* I,4,7; Cicero, *De inv.* I,16,23. O exordiální topice viz E. R. Curtius, *Evropská literatura a latinský středověk*, Praha 1998, str. 98 nn.

² O tom, že jazyk je dán i malým dětem, srv. *Ž* 8,3; *Mdr* 10,21.

³ „Obecným lidem“ jsou zde myšleni lidé znalí jazyka lidu, ale nikoli jazyka učenců, tj. latiny; srv. Dante, *Conv.* I,9,5: *volgari e non litterati*.

⁴ V orig. *discretio*, které Dante definuje v *Conv.* I,11,3–4: *Si come la parte sensitiva dell'anima ha suoi occhi, colli quali aprende la differenza delle cose in quanto elle sono di fuori colorate, così la parte raziona-*

O RODNÉM JAZYCE

KNIHA PRVNÍ

1

(1) Protože jsme neobjevili nikoho, kdo by se před námi zabýval teorií rodného jazyka,¹ a protože vidíme, že tento jazyk je pro všechny velmi potřebný – vždyť se jej snaží pěstovat nejen muži, ale i ženy a děti,² nakolik jim to jejich přirozené nadání dovoluje –, pokusíme se za přispění Slova z nebes prospět jazyku obecného lidu:³ chceme totiž zjasnit rozlišovací schopnost⁴ těch, kteří bloudí jako slepí po ulicích,⁵ pletouce si přitom, co je vpředu a co vzadu. Do tohoto objemného poháru vlijeme nejen vodu našich schopností, ale přejímajíce a vybírajíce i od jiných autorů přimícháme do něho i něco silnějšího, abychom pak z něho mohli rozlévat tu nejsladší medovinu.

le ha suo occhio, collo quale aprende la differenza delle cose in quanto sono ad alcuno fine ordinate: e questo è la discrezione. E si come colui che è cieco delli occhi sensibili va sempre secondo che li altri..., così colui che è cieco dell'occhio della discrezione va sempre secondo che li altri giudicando lo male e lo bene. („Stejně jako smyslová část duše má oči, pomocí kterých zjišťuje rozdíly ve věcech, neboť ty jsou z vnějšku barevné, tak i její rozumová část má svůj zrak, kterým zjišťuje rozdíly ve věcech, nakolik jsou uspořádány podle jistého záměru, a to je schopnost úsudku. A stejně jako ten, kdo je zbaven smyslových očí, jde vždy tam, kam ostatní..., tak i ten, kdo je zbaven zraku úsudku, posuzuje vždy podle ostatních, co je špatné a co dobré.“) Srv. též Tomáš Akvinský, *In Arist. Eth.* III,13,7.

⁵ Srv. *Pl* 4,14; *Iz* 9,2.

(2) Sed quia unamquamque doctrinam oportet non probare, sed suum aperire subiectum, ut sciatur, quid sit, super quod illa versatur, dicimus celeriter actendentes, quod vulgarem locutionem appellamus eam, qua infantes assuefiunt ab assistentibus, cum primitus distinguere voces incipiunt; vel, quod brevius dici potest, vulgarem locutionem asserimus, quam sine omni regula nutricem imitantes accipimus. (3) Est et inde alia locutio secundaria nobis, quam Romani gramaticam vocaverunt. Hanc quidem secundariam Greci habent et alii, sed non omnes; ad habitum vero huius pauci perveniunt, quia non nisi per spatium temporis et studii assiduitatem regulamur et doctrinamur in illa.

(4) Harum quoque duarum nobilior est vulgaris: tum quia prima fuit humano generi usitata; tum quia totus orbis ipsa perfruitur, licet in diversas prolationes et vocabula sit divisa; tum quia naturalis est nobis, cum illa potius artificialis existat.

Et de hac nobiliori nostra est intentio pertractare.

2

(1) Hec est nostra vera prima locutio. Non dico autem „nostra“, ut et aliam sit esse locutionem quam hominis, nam eorum, que sunt omnium, soli homini datum est loqui, cum solum sibi necessarium fuerit. (2) Non angelis, non inferioribus animalibus necessarium fuit loqui, sed nequicquam datum fuisset eis, quod nempe facere natura aborret.

⁶ V orig. *distinguere voces*, což může být interpretováno také jako „rozlišovat slova“.

⁷ Termínu *locutio gramatica*, „gramatický jazyk“, je zde užito patrně v obecném významu „literární spisovný jazyk“, svázaný pevnými pravidly (srv. *De vulg. eloq.* I,9,11), kterému se člověk učí až druhotně ve škole. V konkrétním významu slovem *gramatica* označuje Dante jazyk latinský (srv. např. Dante, *Conv.* III,2,18).

⁸ Latinský termín *prolatio* lze chápat také ve smyslu morfologickém jako „zakončení“, tj. koncovky a přípony; srv. *De vulg. eloq.* I,6,4.

(2) Ale poněvadž každá nauka má svůj předmět spíše zpřístupnit než dokazovat, aby se ukázalo, v čem spočívá, řekněme bez okolků, že rodnou mluvou nazýváme tu, které se nemluvnata učí od svých opatrovníků, když začínají vydávat artikulované zvuky;⁶ neboli, stručně řečeno, za rodnou mluvu považujeme tu, kterou přijímáme, když napodobujeme svou chůvu, aniž přitom dbáme jakýchkoli pravidel. (3) Potom je tu další, pro nás druhotný jazyk, který Římané nazvali gramatickým.⁷ Takový jazyk mají i Řekové a mnozí jiní, ale ne všichni; málokdo si ho totiž osvojí, neboť do něj lze proniknout a zvládnout jeho pravidla pouze dlouhodobým usilovným studiem.

(4) Z uvedených dvou jazyků je ušlechtlejší jazyk rodný, a to předně proto, že byl lidským rodem užíván jako první, dále proto, že ho užívá celý svět, třebaže je rozdělen na různé druhy podle výslovnosti⁸ a výrazů, a konečně proto, že je pro nás přirozený, zatímco jazyk gramatický je spíše umělý.⁹

Naším záměrem je pojednat právě o tomto ušlechtlejším jazyce.

2

(1) Právě to je náš první skutečný jazyk. „Náš“ však neříkám¹⁰ proto, že by existoval i jiný jazyk než lidský; schopnost mluvit byla totiž ze všech tvorů dána jedině člověku, protože jen pro něj to bylo nezbytné. (2) Ani andělé, ani nižší živočichové mluvit nepotřebovali, ba tento dar by pro ně byl dokonce zbytečný, a toho se příroda hledí vyvarovat.¹¹

⁹ Tato teorie odpovídá scholastickému názoru, že výše stojí to, co je přirozené, než to, co bylo vytvořeno uměle, srv. např. Tomáš Akvinský, *Summa theol.* I^a II^{ae},49,2, c: *semper enim, quod naturalius est, prius est* („neboť vždy je dříve to, co je přirozenější“). Srv. též Dante, *Comm. Inf.* XI,97 nn.

¹⁰ Dante výjimečně užívá I. os. sg., což při překladu respektujeme.

¹¹ K tomu, že příroda nečiní nic bezúčelně, srv. např. Aristotelés, *Pol.* I,20,1253a; *De an.* III,9,432b.

(3) Si etenim perspicaciter consideramus, quid cum loquimur intendamus, patet, quod nichil aliud quam nostre mentis enucleare aliis conceptum. Cum igitur angeli ad pandendas gloriosas eorum conceptiones habeant promptissimam atque ineffabilem sufficientiam intellectus, qua vel alter alteri totaliter innotescit per se, vel saltim per illud fulgentissimum speculum, in quo cuncti representantur pulcerrimi atque avidissimi speculantur, nullo signo locutionis indiguisse videntur. (4) Et si obiciatur de hiis, qui corruerunt spiritibus, dupliciter responderi potest: primo, quod cum de hiis, que necessaria sunt ad bene esse, tractemus, eos preterire debemus, cum divinam curam perversi expectare noluerunt; vel, secundo et melius, quod ipsi demones ad manifestandam inter se perfidiam suam non indigent, nisi ut sciat quilibet de quolibet, quia est et quantus est. Quod quidem sciunt, cognoverunt enim se invicem ante ruinam suam.

(5) Inferioribus quoque animalibus, cum solo nature instinctu ducantur, de locutione non oportuit provideri, nam omnibus eiusdem speciei sunt iidem actus et passionnes, et sic possunt per proprios alienos cognoscere. Inter ea vero, que diversarum sunt specierum, non solum non necessaria fuit locutio, sed prorsus dampnosa fuisset, cum nullum amicabile commercium fuisset in illis.

(6) Et si obiciatur de serpente loquente ad primam mulierem vel de asina Balaam, quod locuti sint, ad hoc respondemus, quod angelus in illa et dyabolus in illo taliter operati sunt, quod ipsa animalia moverunt organa sua, sic ut vox inde resultav(er)it distincta tanquam vera locutio; non quod aliud esset asine illud quam rudere nec quam sibilare serpenti. (7) Si vero contra argumentetur quis de eo, quod Ovidius dicit in quinto *Metamorphoseos* de picis loquentibus, dicimus, quod hoc figurate dicit, aliud in-

¹² Podle A. Mariga (*De vulg. eloq.*, str. 12, pozn. 12) představuje ono zrcadlo Boha, kterého andělé bezprostředně nahlížejí, a tím poznávají nejen vše ostatní, ale i sebe navzájem. Srv. též Dante, *Comm.*, *Par.* XV,61–63.

¹³ Část andělů, vedená Luciferem, se vzbouřila ihned po stvoření, srv. též Dante, *Comm.*, *Par.* XIX,48.

(3) Zamyslíme-li se důkladně nad tím, o co usilujeme, když mluvíme, zjistíme, že tím nesledujeme nic jiného než sdělit své myšlenky ostatním. Andělé, jak se zdá, žádné řečové znaky nepotřebují, protože ke sdělování svých skvělých myšlenek mají velmi pohotovou a slovy nepostižitelnou duševní schopnost, díky níž jsou jeden druhému známi již tím, že jsou, nebo alespoň skrze ono lesklé zrcadlo, v němž se všichni jeví svrchovaně krásnými a v němž se dychtivě shlížejí.¹² (4) Na případné námitky stran padlých andělů můžeme odpovědět dvojím způsobem: za prvé, že je musíme nechat stranou, neboť zatímco my se zabýváme tím, co je nutné pro dobro, oni ve své zvrácenosti nechtěli vyčkat Boží prozřetelnosti;¹³ a za druhé – a to lépe –, že k tomu, aby jeden druhému ukázali svou věrolomnost, potřebují tito démoni jeden o druhém vědět jen to, že existuje a jaký je. A to samozřejmě vědí: vždyť se vzájemně poznali již před svým pádem.

(5) Ani nižší živočichové, vzhledem k tomu, že se řídí pouze přirozeným pudem, nemuseli být vybaveni řečí; jsou-li téhož druhu, jednají stejně a mají stejné prožitky, a tak mohou prostřednictvím sebe sama poznat druhé. A mezi jedinci odlišných druhů jazyk nejenže nebyl nutný, ba byl by býval dokonce škodlivý, poněvadž mezi nimi nebyl žádný přátelský kontakt.

(6) A pokud by někdo namítl, že had, který oslovil první ženu,¹⁴ nebo Bileáмова oslice¹⁵ přece mluvili, odpovíme mu, že v oslici anděl a v hadovi ďábel způsobili,¹⁶ že zvířata rozhýbala své orgány do takřka artikulovaných zvuků, podobných skutečné řeči; to neznamená, že by hlas oslice byl něčím jiným než hýkáním a hlas hada něčím jiným než syčením. (7) Kdyby však někdo oponoval tím, co říká Ovidius v páté knize *Proměn* o mluvících strakách,¹⁷ namítneme, že to řekl obrazně, přičemž měl na mysli

¹⁴ Srv. *Gn* 3,1–5.

¹⁵ Srv. *Nu* 22,23–33.

¹⁶ Jedná se o obecnou interpretaci, srv. např. Augustin, *De Gen. ad lit.* XI,27; 29.

¹⁷ Srv. Ovidius, *Metam.* V,294–299; 677–678.

et ad quem et ubi et quando nec non et sub quo ydiomate primiloquium emanavit.

(2) Secundum quidem quod in principio loquitur *Genesis*, ubi de primordio mundi Sacratissima scriptura pertractat, mulierem invenitur ante omnes fuisse locutam, scilicet presumptuosissimam Evam, cum dyabolo sciscitanti respondit: „De fructu lignorum, que sunt in paradiso, vescimur. De fructu vero ligni, quod est in medio paradisi, precepit nobis Deus, ne comederemus nec tangeremus, ne forte moriamur“. (3) Sed quanquam mulier in Script(ur)is prius inveniatur locuta, rationabilius tamen est, ut hominem prius locutum fuisse credamus, et inconvenienter putatur tam egregium humani generis actum non prius a viro quam a femina proflu(x)isse. Rationabiliter ergo credimus ipsi Ade prius datum fuisse loqui ab Eo, qui statim ipsum plasmaverat.

(4) Quid autem prius vox primi loquentis sonaverit? Viro sane mentis in promptu esse non titubo ipsum fuisse, quod Deus est, scilicet *El*, vel per modum interrogationis, vel per modum responsionis. Absurdum atque rationi videtur orrificum ante Deum ab homine quicquam nominatum fuisse, cum ab ipso et in ipsum factus fuisset homo. Nam sicut post prevaricationem humani generis quilibet exordium sue locutionis incipit ab „heu“, rationabile est, quod ante, qui fuit, inciperet a gaudio; et cum nullum gaudium sit extra Deum, sed totum in Deo et ipse Deus totus sit gaudium, consequens est, quod primus loquens primo et ante omnia dixisset „Deus“.

(5) Oritur et hinc ista questio, cum dicimus superius per viam responsionis hominem primum fuisse locutum: si responsio fuit ad Deum? Nam si ad Deum fuit, iam videretur, quod Deus lo-

¹⁹ Gn 3,2–3.

²⁰ Dante zcela opomíná pasáž, v níž Adam dává jména zvířatům (*Gn* 2,19–20), jakož i tu, kde vyjadřuje radost nad stvořením Evy (*Gn* 2,23). P. V. Mengaldo (pozn. 1, in: Dante, *De vulgari eloquentia*, str. 42) se domnívá, že toto „opominutí“ bylo úmyslné, a to proto, že promluva Evy s hadem byla prvním dialogem; podle Danta mluvíme proto, aby-
chom sdělili své myšlenky, řeč tedy spočívá v dialogu.

umožněno promluvit, co, kde, kdy a komu řekl jako první, a také v jakém jazyce první slova pronesl.

(2) Podle toho, co říká kniha *Genesis* na začátku, kde Písmo svaté pojednává o vzniku světa, zjišťujeme, že jako první promluvila žena, totiž ta tuze opovážlivá Eva, když ďáblovi, který na ní vyzvídal, odpověděla: „Plody ze stromů v zahradě jíst smíme. Jen o plodech ze stromu, který je uprostřed zahrady, Bůh řekl: ‘Nejezte z něho, ani se ho nedotkněte, abyste nezemřeli.’“¹⁹

(3) Ale i když podle Písma nejdříve promluvila žena, přesto je logičtější se domnívat, že jako první promluvil muž, a je nepatřičné si myslet, že počín pro lidský rod tak významný vzešel dříve od ženy než od muže.²⁰ V souladu s rozumem tudíž věříme, že Ten, kdo stvořil Adama, dal vzápětí na to právě jemu promluvit jako prvnímu.

(4) Co však nejdříve vyslovil hlas toho, kdo promluvil jako první? Každému, kdo má zdravou mysl, je nepochybně jasné, že to bylo slovo, které znamená „Bůh“, totiž *El*,²¹ a to buď ve formě otázky, nebo odpovědi. Zdá se absurdní a rozumu odporující, že by člověk pojmenoval cokoli jiného dříve než Boha, neboť byl stvořen právě jím a pro něho.²² Je totiž logické,²³ že tak jako po vzpouře lidského rodu začíná každý člověk svůj proslov povzdechem „ach“, tak ten, kdo žil před ní, začínal radostně; a protože žádná radost neexistuje mimo Boha, ale všechna je v Bohu a sám Bůh je veškerá radost, plyne z toho, že první mluvčí řekl jako první a dříve než všechno ostatní právě „Bůh“.

(5) Vzhledem k tomu, že jsme dříve uvedli, že první člověk promluvil formou odpovědi, vyvstává tu jedna otázka: odpovídal snad Bohu? Pokud ano, pak by se zdálo, že nejprve promluvil

²¹ V *Komedii* však Dante tvrdí, že Bůh byl původně nazýván *I*, teprve později *El*; srv. Dante, *Comm. Par.* XXVI,134–136.

²² Srv. Ř 11,36; Ko 1,16.

²³ Latinský termín *rationabile* zde překládáme adjektivem „logické“ ve smyslu logického vyplývání.

cutus extitisset, quod contra superius prelibata videtur insurgere. (6) Ad quod quidem dicimus, quod bene potuit respondisse Deo interrogante nec propter hoc Deus locutus est ipsa, quam dicimus locutionem. Quis enim dubitat, quicquid est ad Dei nutum esse flexibile, quo quidem facta, quo conservata, quo etiam gubernata sunt omnia? Igitur cum ad tantas alterationes moveatur aer imperio nature inferioris, que ministra et factura Dei est, ut tonitrua personet, ignem fulgoret, aquam gemat, spargat nivem, grandines lancinet, nonne imperio Dei movebitur ad quedam sonare verba ipso distinguente, qui maiora distinxit? Quid ni?

(7) Quare ad hoc et ad quedam alia hec sufficere credimus.

5

(1) Opinantes autem non sine ratione, tam ex superioribus quam inferioribus sumpta, ad ipsum Deum primitus primum hominem direxisse locutionem, rationabiliter dicimus ipsum loquentem primum, mox postquam afflatus est ab animante Virtute, incunctanter fuisse locutum. Nam in homine sentiri humanius credimus quam sentire, dummodo sentiatur et sentiat tanquam homo. Si ergo Faber ille atque perfectionis Principium et Amator afflando primum nostrum omni perfectione complevit, rationale nobis apparet nobilissimum animal non ante sentire quam sentiri cepisse.

(2) Si quis vero fatetur contra obiciens, quod non oportebat illum loqui, cum solus adhuc homo existeret et Deus omnia sine verbis archana nostra discernat etiam ante quam nos, cum illa

²⁴ Tj. že jazyk byl dán pouze člověku, což Dante dokazuje v předcházejícím kapitole.

²⁵ V orig. *ipso distinguente, qui maiora distinxit*. Dante používá slovesa *distinguere* ve dvojím významu, jednak jako „artikulovat“ (I, 1), jednak jako „oddělovat, odlišovat“.

²⁶ Obraz Boha jakožto První síly najdeme i v *Komedii* (Dante, *Comm. Par.* XXVI,83–84).

Bůh, což odporuje výše řečenému.²⁴ (6) Na to ovšem namítneme, že člověk mohl docela dobře odpovědět na otázku Boha, a že Bůh proto ještě nemusel mluvit tím, čemu my říkáme jazyk. Pochybuje snad někdo o tom, že vše se povolně sklání na pokyn Boha, který vše tvoří, zachovává a také ovládá? Když se tedy vzduch na povel nižší přírody, která je služebnicí a výtvořem Božím, pohybuje tak, aby vyvolal takové změny, že burácejí hromy, žhnou blesky, šumí déšť, sype se sníh či padají kroupy, cožpak by se nerozechvěl na příkaz Boží, aby dal zaznít slovům, jež rozlišil Ten, který oddělil i mnohem větší věci?²⁵ Proč ne?

(7) Věříme, že k této i k některým dalším otázkám postačí, co jsme uvedli.

5

(1) Vzhledem k tomu, co jsme již řekli a co uvedeme níže, předpokládáme, že se první člověk svými prvními slovy obrátil právě k Bohu. Je tudíž ve shodě s rozumem říci, že první mluvčí promluvil bezprostředně poté, co mu Živoucí síla vdechla život.²⁶ Domníváme se totiž, že pro člověka je příznačnější být vnímán než vnímat, za předpokladu, že je vnímán a vnímá jako člověk.²⁷ Jestliže tedy Stvořitel, Princip dokonalosti a Zdroj lásky,²⁸ naplnil svým dechem prvního z nás veškerou dokonalostí, považujeme za logické, že nejušlechtilejší z živých bytostí nezačala vnímat, dokud nebyla sama vnímána.

(2) Kdyby snad někdo namítl, že nebylo nutné, aby člověk mluvil, protože byl do té doby sám a Bůh zná všechna naše tajemství i beze slov, a dokonce dříve než my sami,²⁹ odpovíme s onou úctou, kterou je třeba zachovávat, pronášíme-li soudy

²⁷ Smyslové vnímání (*sentire*) je vlastní jak lidem, tak nižším živočichům, pouze člověk však prostřednictvím smyslů dochází k rozumovému poznání, pouze v lidské mysli se tvoří myšlenky a pojmy.

²⁸ Snad se zde jedná o narážku na sv. Trojici: Stvořitel (Bůh Otec), Princip dokonalosti (Bůh Syn) a Zdroj lásky (Duch svatý).

²⁹ Srv. Dante, *Comm. Par.* XV,62–63.

reverentia dicimus, qua uti oportet, cum de eterna Voluntate aliquid iudicamus, quod licet Deus sciret, immo presciret (quod idem est quantum ad Deum) absque locutione conceptum primi loquentis, voluit tamen et ipsum loqui, ut in explicatione tante dotis gloriaretur Ipse, qui gratis dotaverat. Et ideo divinitus in nobis esse credendum est, quod in actu nostrorum effectuum ordinato letamur.

(3) Et hinc penitus elicere possumus locum illum, ubi effutita est prima locutio, quoniam, si extra paradisum afflatus est homo, extra, si vero intra, intra fuisse locum prime locutionis convicimus.

6

(1) Quoniam permultis ac diversis ydiomatibus negotium exercitatur humanum, ita quod multi multis non aliter intelligantur verbis quam sine verbis, de ydiomate illo venari nos decet, quo vir sine matre, vir sine lacte, qui nec pupillarem etatem nec vidit adultam creditur usus.

(2) In hoc, sicut etiam in multis aliis, Petramala civitas amplissima est et patria maiori parti filiorum Adam. Nam quicumque tam obscene rationis est, ut locum sue nationis delitiosissimum credat esse sub sole, hic etiam pre cunctis proprium vulgare licetur, id est maternam locutionem, et per consequens credit ipsum fuisse illud, quod fuit Ade. (3) Nos autem, cui mundus est

³⁰ Tj. jsou-li důsledky našeho konání, které vychází z našich schopností, v souladu s řádem, neboli využíváme-li našich, tj. lidských schopností (a Dante zde má na mysli zřejmě především jazyk), jimiž nás obdařil Bůh, k tomu, k čemu byly určeny. Srv. P. V. Mengaldo, pozn. 5, in: Dante, *De vulgari eloquentia*, str. 48.

³¹ Dante zde vychází z předpokladu, že člověk promluvil bezprostředně po svém stvoření (srv. *De vulg. eloq.* I,5,1). V otázce místa Adamova stvoření převládal názor, že byl stvořen mimo pozemskou rajskou zahradu. Srv. např. Ambrož z Milána, *De parad.* IV,24.

o Věčné vůli, že i když Bůh znal, ba předem znal (což je totéž, pokud jde o Boha) beze slov myšlenku prvního mluvčího, přece chtěl, aby člověk mluvil, a to proto, aby vyprávěním o tak velickém obdarování velebil Toho, kdo jej bez zásluhy obdaroval. Proto také musíme věřit, že je nám Bohem dána radost, kterou pocítujeme, uplatňujeme-li řádně své schopnosti.³⁰

(3) A tak jsme schopni určit ono místo, kde bylo proneseno první slovo. Protože jsme dokázali, že byl-li člověk oživen mimo ráj, bylo to vně ráje, byl-li však oživen uvnitř, bylo místo první promluvy uvnitř ráje.³¹

6

(1) Protože v lidském konání se uplatňuje přemnoho rozličných jazyků, takže si mnozí lidé rozumějí stejně za pomoci slov jako beze slov, je vhodné, abychom pátrali po tom jazyce, jehož patrně užíval ten muž bez matky, nekojený, který nepoznal ani chlapecký věk ani dospělost.³²

(2) Pokud jde o tuto otázku, jakož i o mnoho dalších, existuje velevýznamné město Petramala,³³ které je také vlastí většiny Adamových potomků. Totiž každý, kdo je tak pošetilé mysli, že místo, kde se narodil, pokládá za nejkrásnější pod sluncem, ten také přede všemi straní vlastní rodné mluvě, to jest mateřskému jazyku, a v důsledku toho věří, že to byl právě ten jazyk, jímž mluvil Adam.³⁴ (3) My však, kterým je vlastí svět tak jako ry-

³² Tj. Adam.

³³ Vesnice v Apeninách při cestě mezi Florencií a Bolognou. Jména vesnice zde Dante užil ironicky jako označení pro malou vsku, jejíž obyvatelé se považují za střed světa a svůj jazyk vydávají za jediný dokonalý – totiž Adamův. Petramala symbolizuje mnoho malých i velkých italských měst a obcí, které se vyznačovaly podobnými názory.

³⁴ Zde se projevuje Dantův odpor vůči lokálnímu patriotismu, příznačný pro celé toto dílo.

patria velut piscibus equor, quanquam Sarnum biberimus ante dentes et Florentiam adeo diligamus, ut quia dileximus, exilium patiamur iniuste, rationi magis quam sensui spatulas nostri iudicii podiamus. Et quamvis ad voluptatem nostram sive nostre sensualitatis quietem in terris amenior locus quam Florentia non existat, revolventes et poetarum et aliorum scriptorum volumina, quibus mundus universaliter et membratim describitur, ratiocinantesque in nobis situationes varias mundi locorum et eorum habitudinem ad utrunque polum et circulum equatorem, multas esse perpendimus firmiterque censemus et magis nobiles et magis delitiosas et regiones et urbes quam Tusciam et Florentiam, unde sumus oriundus et civis, et plerasque nationes et gentes delectabiliori atque utiliori sermone uti quam Latinos.

(4) Redeuntes igitur ad propositum dicimus certam formam locutionis a Deo cum anima prima concreatam fuisse. Dico autem „formam“ et quantum ad rerum vocabula et quantum ad vocabulorum constructionem et quantum ad constructionis prolationem; qua quidem forma omnis lingua loquentium uteretur, nisi culpa presumptionis humane dissipata fuisset, ut inferius ostendetur.

³⁵ Srv. Ovidius, *Fasti*, I,493.

³⁶ Řeka protékající Florencií.

³⁷ Poté, co se k moci ve Florencii dostali černí, byl Dante jako přívrženec bílých potrestán vyhnanstvím.

³⁸ Metafory vycházející z částí lidského těla jsou ve středověké literatuře poměrně hojné. Řadu příkladů uvádí E. R. Curtius, *Evropská literatura*, str. 155–156.

³⁹ Dante čerpal zejména z antických autorů, např. z Vergilia, Ovidia, Lucana, Statia a Plinia Staršího, dále pak z díla Isidora ze Sevilly, Orosia, Alberta Velikého a svého učitele Brunetta Latiniho.

⁴⁰ A. Marigo (pozn. 23, in: Dante, *De vulgari eloquentia*, str. 34) soudí, že ačkoli zde Dante hovoří obecně, pravděpodobně má na mysli zejména francouzštinu, srv. *De vulg. eloq.* I,10,2.

bám moře,³⁵ ačkoli jsme pili z Arna³⁶ dřív, než nám narostly zuby, a Florencii milujeme tak, že právě pro lásku k ní trpíme v nespravedlivém vyhnanství,³⁷ opřeme se hřbetem svého úsudku spíše o rozum než o cit.³⁸ Na zemi jistě neexistuje pro naše potěšení či uspokojení našich smyslů příjemnější místo než Florencie, avšak když jsme se probírali spisy básníků a dalších spisovatelů,³⁹ v nichž se popisuje svět jako celek nebo jeho části, a přitom jsme v duchu uvažovali o různém rozložení míst na světě a jejich poloze vzhledem k oběma pólům a rovníku, zjistili jsme a rozhodně trváme na tom, že existuje mnoho krajů i měst, která jsou vznešenější a krásnější než Toskánsko a Florencie, odkud pocházíme a jejímž jsme občanem, a že většina národů a kmenů užívá půvabnějšího a lépe upotřebitelného jazyka⁴⁰ než Italové.

(4) Vracíme se tedy k tématu konstatováním, že určitou formu jazyka⁴¹ stvořil Bůh zároveň s první živou duší. Říkám-li „forma“, mám na mysli jak jména věcí, tak spojování slov⁴² a pronášení těchto spojení:⁴³ právě takové formy jazyka by užívali všichni mluvčí ve svém jazyce, kdyby nebyla bývala zničena vinou lidské domýšlivosti, jak si ukážeme níže.

⁴¹ Tato *forma locutionis* může být chápána jako „zásady univerzální gramatiky“, tj. všeobecný princip strukturování jazyka. Tato prvotní, dokonalá forma, která jediná umožňuje vytvářet jazyky schopné odrážet podstatu věcí (jejím dokonalým výsledkem byla Adamova hebrejšтина), po babylónském zmatení zmizí a zůstanou pouze formy nedokonalé (jejichž výsledkem jsou např. italské dialekty). Srv. U. Eco, *Hledání*, str. 45 nn.

⁴² Spojení *constructio vocabulorum* není jednoznačné, lze ho interpretovat jak ve významu slootovorném (tvoření slov), tak ve významu syntaktickém (uspořádání slov do vět). Samotným slovem *constructio* pak Dante označuje větnou vazbu, srv. *De vulg. eloq.* I,17,3; II,4,1–2 aj.

⁴³ Tj. souvislé promluvy. Avšak podle P. V. Mengalda (*De vulg. eloq.*, str. 55, pozn. 2) je latinský termín *prolatio* třeba chápat spíše ve smyslu morfologickém (tj. jako „koncovky a přípony“). Srv. též I,1,4 a Dante, *Conv.* II,13,10.

(5) Hac forma locutionis locutus est Adam, hac forma locutionis locuti sunt omnes posteri eius usque ad edificationem turris Babel, que „turris confusionis“ interpretatur, hanc formam locutionis hereditati sunt filii Heber, qui ab eo dicti sunt Hebrei.

(6) Hiis solis post confusionem remansit, ut Redemptor noster, qui ex illis oriturus erat secundum humanitatem, non lingua confusionis, sed gratie frueretur.

(7) Fuit ergo Hebraicum ydioma illud, quod primi loquentis labia fabricarunt.

7

(1) Disputet, heu, nunc humani generis ignominiam renovare! Sed quia preterire non possumus, quin transeamus per illam, quanquam rubor in ora consurgat animusque refugiat, percurremus.

(2) O, semper nostra natura prona peccatis! O, ab initio et nunquam desinens nequitatrix! Num fuerat satis ad tui corruptionem, quod per primam prevaricationem eluminata delictiarum exulabas a patria? Num satis, quod per universalem familie tue luxuriam et trucitatem, unica reservata domo, quicquid tui iuris erat, cataclismo perierat et (que) commiseras tu, animalia ceteraque terreque iam luerant? Quippe satis extiterat. Sed sicut proverbialiter dici solet: „Non ante tertium equitabis“, misera miserum venire maluisti ad equum. (3) Ecce, lector, quod vel oblitus homo vel vilipendens disciplinas priores et avertens oculos a viciis, que remanserant, tertio insurrexit ad verbera per superbam stultitiam presumendo.

⁴⁴ Srv. *Gn* 11,1.6.

⁴⁵ Srv. *Gn* 1,9.

⁴⁶ Srv. *Gn* 11,14-17.

⁴⁷ Srv. Augustin, *De civ. Dei*, XIV,13.

⁴⁸ Tj. pozemského ráje.

⁴⁹ Srv. *Gn* 6,1-8.

(5) Touto formou jazyka mluvil Adam, touto formou jazyka mluvili všichni jeho potomci až do stavby babylónské věže,⁴⁴ jejíž jméno se vykládá jako „věž zmatení“,⁴⁵ tuto formu jazyka zdědili synové Heberovi,⁴⁶ podle něho nazvaní Hebrejci. (6) Po zmatení zůstala pouze jim, aby náš Vykupitel, jehož lidská podstata měla vzejít z nich, mohl užívat jazyka milosti, nikoli jazyka zmatení.

(7) Jazykem, který utvářely rty prvního mluvčího, byla tudíž hebrejšтина.

7

(1) Ach, jaká hanba, znovu zde připomínat potupu lidského pokolení! Jelikož se však tomuto výkladu nemůžeme vyhnout, začněme, třebaže se nám červeň hrne do tváří a mysl se vzpírá.

(2) Ó, lidská povaha, jak náchylná jsi neustále k hříchu! Ó, jak ničemná jsi od počátku a nikdy být nepřestaneš! Cožpak k tvé nápravě nestačilo, že byla pro svůj prvotní hřích zbavena světla⁴⁷ a přinucena odejít z vlasti rozkoší?⁴⁸ Cožpak nestačilo, že kvůli všeobecné prostopášnosti a krutosti tvého rodu zahynulo při potopě kromě jediného domu vše, co ti náleželo, a že to, co tys spáchala, již odpykali živí tvorové na nebi i na zemi?⁴⁹ Stačit to nepochybně mohlo. Ale jak říká známé přísloví: „Napotřetí vsedneš na koně.“⁵⁰ Ty, nešťastnice, jsi tedy raději vsedla na chudáka koně.⁵¹ (3) A to je to, čtenáři, proč člověk buď zapomněl na uštědřené lekce, nebo jimi pohrdl, a odvraceje oči od modřin, které mu zůstaly, povstal potřetí, aby dostal další výprask za svou opovážlivost pramenící z naduté hlouposti.

⁵⁰ A. Marigo (pozn. 10, in: Dante, *De vulgari eloquentia*, str. 39) soudí, že toto přísloví je narážkou na středověké tresty pro neposlušné žáky. Nepolepšitelný provinilec byl potrestán (po třetím prohřešku) ranami býkovcem, když si nejdříve vylezl na záda spolužáka nebo na dřevěný stojan připomínající koně.

⁵¹ Špatně mířené rány dopadly totiž i na „chudáka koně“. Jinými slovy, trest postihuje také nevinné.

(4) Presumpsit ergo in corde suo incurabilis homo sub persuasione gigantis Nembroth arte sua non solum superare naturam, sed etiam ipsum naturantem, qui Deus est, et cepit edificare turrim in Sennaar, que postea dicta est Babel, hoc est „confusio“, per quam celum sperabat ascendere, intendens inscius non equare, sed suum superare Factorem. (5) O, sine mensura clementia celestis imperii! Quis patrum tot sustineret insultus a filio? Sed exurgens non hostili scutica, sed paterna et alias verberibus assueta rebellantem filium pia correctione necnon memorabili castigavit.

(6) Siquidem pene totum humanum genus ad opus iniquitatis coierat: pars imperabant, pars architectabantur, pars muros moliebantur, pars amussibus regulabant, pars trullis linebant, pars scindere rupes, pars mari, pars terra vehere intendebant partesque diverse diversis aliis operibus indulgebant. Cum celitus tanta confusione percussi sunt, ut qui omnes una eademque loquela deserviebant ad opus, ab opere multis diversificati loquelis desinerent et nunquam ad idem commercium convenirent. (7) Solis etenim in uno convenientibus actu eadem loquela remansit: puta cunctis architectoribus una, cunctis saxa volventibus una, cunctis ea parantibus una; et sic de singulis operantibus accidit. Quot quot autem exercitii varietates tendebant ad opus, tot tot ydiomatibus tunc genus humanum disiungitur, et quanto excellentius exercebant, tanto rudius nunc barbariusque locuntur. (8) Quibus autem sacratum ydioma remansit, nec aderant, nec exercitium

⁵² Nimrod byl podle Písma „bohatýrským lovcem“, viz *Gn* 10,8–9. Podle středověké tradice byl považován za původce stavby babylónské věže. Srv. Dante, *Comm. Inf.* XXXI,77–78.

⁵³ Srv. *Gn* 11,2–9.

⁵⁴ Pravděpodobně se jedná o narážku na předcházející dva tresty, tj. vyhnání z ráje a potopu.

⁵⁵ Zmínky o otcovském (Božím) trestání můžeme najít v bibli na různých místech; srv. např. *Žd* 12,6; *Zj* 3,19.

⁵⁶ Srv. Vergiliův popis stavby Kartága, *Aen.* I,423 nn.

(4) A tak se nenapravitelný člověk – na naléhání obra Nimroda⁵² – ve svém srdci opovážil překonat svým uměním nejen přírodu, nýbrž i samotného jejího tvůrce, kterým je Bůh, a v zemi Šineár započal se stavbou věže, později nazvané Babel, to jest „zmatek“, s jejíž pomocí hodlal dosáhnout k nebesům, s pošetilým úmyslem nejen se svému Stvořiteli vyrovnat, ale dokonce ho i překonat.⁵³ (5) Ó, nezměrná je shovívavost vládce nebes! Který z otců by snesl tolik urážek od vlastního syna? Nevystoupil však proti němu s bičem nepřátelským, nýbrž otcovským, uvyklým rozdávat rány i jindy,⁵⁴ a přichystal vzpurnému synovi trest spravedlivý i pamětihodný.⁵⁵

(6) Takřka celý lidský rod se sešel k ničemnému dílu: jedni poroučeli, další připravovali plány, jiní stavěli zdi, další je přeměřovali libelami, jiní nahazovali lžícemi, další měli v plánu lámat kameny, jiní je hodlali dovážet po moři, jiní po zemi, mnozí další se věnovali různým jiným pracím.⁵⁶ Tu náhle byl na ně z nebes seslán takový zmatek,⁵⁷ že všichni ti, kteří při práci užívali jednoho a téhož jazyka, upustili od práce poté, co se jejich jazyky rozrůznily, a nikdy více se k společnému dílu neshromáždili. (7) Stejný jazyk totiž zůstal jen těm, kteří vykonávali stejný druh práce, například jeden byl společný všem architektům, jeden všem, kteří dováželi balvany, jeden těm, kteří je opracovávali; totéž se přihodilo i ostatním jednotlivým pracovním skupinám.⁵⁸ A tak kolik různých povolání se podílelo na stavbě, tolik bylo jazyků, do nichž se tehdy rozdělil lidský rod, a čím vyšší bylo postavení lidí, tím méně kultivovaná a hrubší je nyní jejich mluva.⁵⁹ (8) Ti, jimž posvátný jazyk zůstal, se stavby ani neú-

⁵⁷ Srv. *Gn* 11,7.

⁵⁸ O rozdělení jazyků podle pracovních skupin se v bibli nehovoří; jedná se zřejmě o zvláštní Dantovu interpretaci.

⁵⁹ Jednalo se o trest, a je tudíž logické, že čím vyšší bylo postavení při stavbě, tím přísnější byl trest. Nimrod, iniciátor stavby, byl potrestán tak hrozným jazykem, že mu nikdo nerozuměl, srv. Dante, *Comm. Inf.* XXXI,67 nn.

commendabant, sed graviter detestantes stoliditatem operantium deridebant. Sed hec minima pars, quantum ad numerum, fuit de semine Sem, sicut conicio, qui fuit tertius filius Noe; de qua quidem ortus est populus Israel, qui antiquissima locutione sunt usi usque ad suam dispersionem.

8

(1) Ex precedenter memorata confusione linguarum non leviter opinamur per universa mundi climata climatumque plagas incolendas et angulos tunc primum homines fuisse dispersos. Et cum radix humane propaginis principalis in oris orientalibus sit plantata nec non ab inde ad utrunque latus per diffusos multipliciter palmites nostra sit extensa propago, demumque ad fines occidentales protracta, forte primitus tunc vel totius Europe flumina, vel saltim quedam, rationalia guctura potaverunt. (2) Sed sive advene tunc primitus advenissent, sive ad Europam indigene repedassent, ydioma secum tripharium homines actulerunt et afferentium hoc alii meridionalem, alii septentrionalem regionem in Europa sibi sortiti sunt et tertii, quos nunc Grecos vocamus, partim Europe, partim Asye occuparunt.

(3) Ab uno postea eodemque ydiomate in vindice confusione recepto diversa vulgaria traxerunt originem, sicut inferius ostendemus. (4) Nam totum, quod ab hostiis Danubii sive Meotidis paludibus usque ad fines occidentales Anglie, Ytalorum Francorumque finibus et Oceano limitatur, solum unum obtinuit ydio-

častnili, ani ji neschvalovali, naopak ji přísně odsuzovali a vysmívali se hlouposti těch, kteří na ní pracovali. A tahle počtem velice malá část pocházela, jak se domnívám, z pokolení třetího Noemova syna Šéma; z něho se zrodil lid izraelský,⁶⁰ jenž prašarého jazyka užíval až do svého rozptýlení.

8

(1) Máme vážný důvod se domnívat,⁶¹ že v důsledku zmíněného zmatení jazyků byli tehdy lidé poprvé rozptýleni do všech zeměpisných pásem světa, jak do obyvatelných oblastí, tak i do vzdálených končin. A protože lidské plémě zapustilo nejprve kořeny ve východních krajích⁶² a odtud se naše pokolení rozrostlo na obě strany a mnohonásobně se rozvětвило,⁶³ až proniklo do zemí západních, svlačila se snad tehdy poprvé hrdla rozumných bytostí vodou všech evropských řek, či alespoň některých z nich. (2) Ale ať už tehdy poprvé přišli do Evropy cizinci, nebo se vrátili domorodci, přinesli s sebou tito lidé trojí jazyk;⁶⁴ jedni z nich si pak zvolili jižní oblast Evropy, druzí severní⁶⁵ a ti třetí, jež nyní nazýváme Řeky, obsadili území zčásti evropské a zčásti asijské.⁶⁶

(3) Od jednoho a téhož jazyka, získaného za trest při zmatení, odvodilo poté svůj původ několik mluvených jazyků, jak si ukážeme níže. (4) Celé území od ústí Dunaje či, chceme-li, od maioťských bažin⁶⁷ až po západní hranice Anglie, území, jež sahá až k hranicím italským, francouzským a k Oceánu, získalo jen

⁶⁰ O pokolení Šémově srv. *Gn* 10,21–31; 11,10–32.

⁶¹ Dante se zde opírá o bibli, srv. *Gn* 11,9.

⁶² Jedná se o tradiční představu, že pozemský ráj, v němž byli stvořeni první lidé, ležel na východě. Srv. též Dante, *Comm. Purg.* XXVIII, 142.

⁶³ Tento obraz, podobně jako předcházející, vychází zřejmě z bible, srv. *Ž* 80,9–12.

⁶⁴ Tj. tři jazykové větve, románská, germánská (do níž jsou zahrnuti i Uhři a Slované) a řecká, které vznikly rozružením jednoho jazyka, jež bylo trestem při zmatení.

⁶⁵ Jižní oblasti Evropy představují zřejmě území románská, severní pak germánská.

⁶⁶ Jedná se o oblast Balkánu a Malé Asie, která se přibližně kryla s územím středověké Byzantské říše.

⁶⁷ Tj. oblast Azovského moře.

ma, licet postea per Sclavones, Ungaros, Teutonicos, Saxones, Anglicos et alias nationes quamplures fuerit per diversa vulgaria dirivatum, hoc solo fere omnibus in signum eiusdem principii remanente, quod quasi predicti omnes *id* affirmando respondent. (5) Ab isto incipiens ydiomate, videlicet a finibus Ungarorum, versus orientem aliud occupavit totum, quod ab inde vocatur Europa, nec non ulterius est protractum.

(6) Totum vero, quod in Europa restat ab istis, tertium tenuit ydioma, licet nunc tripharium videatur, nam alii *oc*, alii *oil*, alii *si* affirmando locuntur, ut puta Yspani, Franci et Latini. Signum autem, quod ab uno eodemque ydiomate istorum trium gentium progrediantur vulgaria, in promptu est, quia multa per eadem vocabula nominare videntur, ut *Deum, celum, amorem, mare, terram, est, vivit, moritur, amat*, alia fere omnia. (7) Istorum vero proferentes *oc* meridionalis Europe tenent partem occidentalem, a Ianuensium finibus incipientes. (8) Qui autem *si* dicunt, a predictis finibus orientalem tenent, videlicet usque ad promuntorium illud Ytalie, qua sinus Adriatici maris incipit, et Siciliam.

⁶⁸ Pravděpodobně se nejedná o Slováky obecně, nýbrž pouze o slovanské obyvatelstvo východního pobřeží Jaderského moře.

⁶⁹ Teutoni mají představovat jazyk jižních oblastí (*Hochdeutsch*), kdežto Sasové jazyk severních území (*Niederdeutsch*).

⁷⁰ Dante nesprávně zařazuje do „germánské jazykové rodiny“ i Slováky a Maďary. (Na boloňské univerzitě patřili jak Maďaři, tak Slované k národu německému.)

⁷¹ Dante příkládá velký význam přitakávacím příslovcům, dokonce podle nich často pojmenovává jednotlivé jazyky; sám si je ovšem vědom toho, že užití takového příslovce neplatí bez výjimky.

⁷² Zřejmě se zde jedná o Balkánský poloostrov, resp. o řecké jazykové území.

⁷³ Tj. řečtina, která pronikla i do oblasti Malé Asie.

⁷⁴ Jedná se o tzv. okcitanštinu, jazyk, jenž v sobě zahrnoval řadu dialektů, které se používaly nejen v oblasti jižní Francie (např. Limousinsko, Provence), ale i v oblastech za Pyrenejemi (Katalánsko). Společ-

jeden jazyk, třebaže ten byl později dále rozdělen na různé jazyky mezi Slováky,⁶⁸ Uhry, Teutony, Sasy,⁶⁹ Angličany a mnohé další národy.⁷⁰ Znakem společného původu takřka všech těchto jazyků zůstává pouze to, že prakticky všichni výše uvedení odpovídají při souhlasu *id*.⁷¹ (5) Směrem na východ od této jazykové oblasti, tedy od uherských hranic, se pak na celém území,⁷² které ještě nazýváme Evropou, usadil druhý jazyk; ten se rozšířil i dále.⁷³

(6) Veškeré zbývající oblasti Evropy získaly třetí jazyk, který je však nyní, jak se zdá, rozdělen na tři větve: jedni totiž při souhlasu říkají *oc*,⁷⁴ druzí *oil*, ostatní *si*, například Hispánci,⁷⁵ Francouzi a Italové. Důkaz, že jazyky těchto tří národů pocházejí z jednoho a téhož prajazyka, je však nasnadě: je totiž jasné, že mnohé věci označují stejným slovem, jako například *Deus, celum, amor, mare, terra, est, vivit, moritur, amat*,⁷⁶ a téměř všechno ostatní.⁷⁷ (7) Ti, kteří vyslovují *oc*, obývají západní část jižní Evropy, počínaje janovskými hranicemi.⁷⁸ (8) Ti, kteří říkají *si*, obývají území od výše zmíněných hranic na východ až k onomu italskému mysu,⁷⁹ kterým začíná záliv Jaderského moře, jakož

ným znakem těchto dialektů byla právě přitakávací částice „oc“. Často bývá tento jazyk označován podle jedné, nikoli nejvýznamnější provincie jako „provensálština“. Srv. V. Černý, *Staročeská milostná lyrika a další studie ze starší české literatury*, Praha 1999, str. 15.

⁷⁵ Dante má pravděpodobně na mysli obyvatelstvo sídlící na území po obou stranách Pyrenejí, jehož rodným jazykem byla okcitanština. Srv. též *De vulg. eloq.* II,12,3.

⁷⁶ Tj. „Bůh, nebe, láska, moře, země, je, žije, umírá, miluje.“

⁷⁷ Dante bere v úvahu pouze kořen slov, nikoli tu část slova, která se mění při flexi. Jako příklady uvádí podstatná jména a slovesa, která tvoří jádro slovní zásoby.

⁷⁸ Přibližně dnešní západní hranice Ligurie.

⁷⁹ O který mys se jedná, není zcela zřejmé. Někteří badatelé soudí, že jde o Capo Promontore na Istrii, jiní se domnívají, že se jedná o Capo d'Otranto. Zcela nepravděpodobná je lokalizace tohoto mysu na Sicílii (Capo Passero).

(9) Sed loquentes *oil* quodam modo septentrionales sunt respectu istorum. Nam ab oriente Alamannos habent et a septentrione et occidente Anglico mari vallati sunt et montibus Aragonie terminati; a meridie quoque Provincialibus et Apenini devexione clauduntur.

9

(1) Nos autem oportet, quam nunc habemus rationem, periclitari, cum inquirere intendamus de hiis, in quibus nullius auctoritate fulcimur, hoc est de unius eiusdemque a principio ydiomatis variatione secuta. Et quia per notiora itinera salubrius breviusque transitur, per illud tantum, quod nobis est ydioma, pergamus, alia desinentes: nam quod in uno est, rational(i) videtur (et) in aliis esse causa.

(2) Est igitur, super quod gradimur ydioma tractando, tripharium, ut superius dictum est, nam alii *oc*, alii *si*, alii vero dicunt *oil*. Et quod unum fuerit a principio confusionis (quod prius probatum est), apparet, quia convenimus in vocabulis multis, velut eloquentes doctores ostendunt. Que quidem convenientia ipsi confusioni repugnat, que ruit celitus in edificatione Babel. (3) Trilingues ergo doctores in multis conveniunt, et maxime in hoc vocabulo, quod est *amor*.

⁸⁰ Tj. kanál La Manche.

⁸¹ Tj. v Pyrenejích.

⁸² Srv. *De vulg. eloq.* I,12,2.

⁸³ Srv. *De vulg. eloq.* I,8,6. Jazyk *oc* odpovídá okcitanštině, jazyk *oil* moderní francouzštině a jazyk *si* italštině.

⁸⁴ P. V. Mengaldo preferuje v rukopisech doložený tvar *probandum*, „je nejprve třeba prokázat“ (zatímco A. Marigo emenduje na *probatum*, „bylo prokázáno“), neboť není zcela jasné, zda oním „jediným jazykem“ má Dante na mysli původní prajazyk „románský“, což by odpovídalo

i Sicílii. (9) Ti, kteří říkají *oil*, jsou od předcházejících v jistém smyslu na sever: na východě mají totiž Germány, na západě a na severu jsou chráněni Anglickým mořem⁸⁰ a jejich území končí v Aragonských horách,⁸¹ na jihu hraničí s Provencí a se svahy Penninských Alp.

9

(1) Nyní je třeba, abychom podrobili zkoušce veškeré rozumové schopnosti,⁸² které máme. Hodláme se totiž zabývat věcí, při jejímž zkoumání se neopíráme o žádnou autoritu, to jest pozdějším rozrůzněním jednoho počátečního prajazyka, který byl všem společný. A jelikož je výhodnější a kratší jít po cestách známějších, pokračujeme pouze v pátrání po tom jazyce, který je náš, a ostatní nechme stranou: to, co je racionální příčinou jednoho jazyka, je patrně příčinou i u ostatních.

(2) Jak bylo řečeno výše, jazyk, kterým se tu zabýváme, se dělí do tří větví, neboť jedni říkají *oc*, druzí *si* a další *oil*.⁸³ A to, že od počátku zmatení existoval jako jediný jazyk (což bylo dříve prokázáno),⁸⁴ vyplývá z řady shodných slov, jak nám ukazují mistři jazyka. Taková shoda však odporuje onomu zmatení, které přišlo z nebes při budování Babylónu. (3) Mistři, kteří v uvedených třech jazycích tvořili,⁸⁵ se shodují v mnoha výrazech, nejvíce ve slově *amor*.⁸⁶

kontextu a tvaru *probatum*, nebo prajazyk „románsko-germánsko-řecký“, což by bylo v souladu s tím, co tvrdí v předcházející kapitole, a s tvarem *probandum*. Srv. P. V. Mengaldo, pozn. 5, in: Dante, *De vulgari eloquentia*, str. 71–72.

⁸⁵ Jedná se zejména o básníky pěstující milostnou lyriku. Níže uvedení básníci (*eloquentes doctores, trilingues doctores*) jsou zde citováni jako významní představitelé okcitánské, francouzské a italské básnické tradice.

⁸⁶ Tj. „láska“.